

WPROWADZENIE

Miasta Polski są bardzo zróżnicowane pod względem postaw wyborczych. Dotyczy to zwłaszcza największych ośrodków, o bogatej przeszłości społeczno-demograficznej i kulturowej, w największym stopniu wpływających na uczestnictwo i poparcie wyborcze. Pierwsze w Polsce studia z geografii wyborczej wewnątrz miast przeprowadzono w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN (Węclawowicz 1993), a ich ukoronowaniem było wydanie poświęconego specjalnie tym zagadnieniom zeszytu Atlasu Warszawy (Węclawowicz i in. 1998), skąd pochodzi niniejszy materiał źródłowo-opisowy.

Specyfika zachowań wyborczych w przestrzeni Warszawy, podobnie jak każdego miasta, wynika w znacznym stopniu z historii oraz z charakteru funkcjonalnego miasta. W przypadku Warszawy szczególną rolę odgrywało i odgrywa pełnienie centralnych w skali krajowej funkcji administracyjnych, gospodarczych, naukowych i kulturalnych. Jednocześnie wprowadzenie w okresie PRL-u funkcji produkcyjnych przyczyniło się do skoncentrowania w przestrzeni miasta dużej liczby robotników, które miało na celu zrównoważenie biurokratycznego charakteru miasta. Procesom tym towarzyszyła niedostateczna rozbudowa mieszkalnictwa, generująca zjawisko rywalizacji o mieszkania między poszczególnymi grupami społecznymi. Przestrzeń miasta, poza działaniem naturalnych procesów selekcji społeczno-przestrzennej oraz pomimo egalitarnych założeń polityki mieszkaniowej, została dodatkowo zróżnicowana społecznie poprzez politykę władz komunistycznych.

WYBORY PARLAMENTARNE 1991

Pierwsze w pełni demokratyczne wybory parlamentarne 27 października 1991 r., w odróżnieniu od wyborów czerwcowych 1989 r., nie miały już charakteru plebiscytu – wyborcy zostali zmuszeni do dokonywania decyzji programowych, choć nowo ukształtowane partie polityczne nie potrafiły jeszcze konkretnie wyrażać interesów grupowych i odwoływały się do narodu jako całości. Wybory te pozwoliły na lepszy wgląd w strukturę preferencji społeczno-gospodarczych wyborców oraz określenie stopnia popularności reprezentantów kształtującej się nowej elity politycznej.

Wyniki wyborów w Warszawie dosyć znacznie odbiegają od wyników w skali całego kraju. Fakt ten nie był zaskoczeniem, z racji pełnienia

przez Warszawę centralnych funkcji administracyjnych, politycznych, gospodarczych i kulturalnych. Jeśli chodzi o zachowania wyborcze, w Warszawie frekwencja była znacznie wyższa – 54,7% w porównaniu z 43,2% w skali kraju. W stolicy zdecydowanie wygrała Unia Demokratyczna, a następnie Kongres Liberalno-Demokratyczny. Trzecie miejsce zajęło Porozumienie Obywatelskie Centrum, a dopiero czwarte Sojusz Lewicy Demokratycznej (Tab. 1, Mapa 1.A).

Tabela 1. Wyniki wyborów parlamentarnych 1991 w Polsce i w Warszawie

Partie i ugrupowania polityczne	Polska	Warszawa
	%	
Unia Demokratyczna	12,3	18,9
Sojusz Lewicy Demokratycznej	12,0	13,3
Kongres Liberalno-Demokratyczny	7,5	16,6
Porozumienie Obywatelskie Centrum	8,7	14,3
Solidarność Pracy	2,1	4,9
Konfederacja Polski Niepodległej	7,5	4,4
Polskie Stronnictwo Ludowe Sojusz Programowy	8,7	1,7
NSZZ „Solidarność”	5,1	1,5
Ruch Ludowy „Porozumienie Ludowe”	5,5	0,6
Frekwencja	43,2	54,7

W wyborach parlamentarnych 27 października 1991 r. w Warszawie ugrupowania wywodzące się z Solidarności odniosły wyraźniejsze zwycięstwo niż w skali kraju (Tab. 1). Na pierwszym miejscu Unia Demokratyczna z 18,9% głosów, uzyskała największe poparcie na obszarach o wyższym statusie społecznym mieszkańców i koncentracji ludności lepiej wykształconej (Mapa 2.A). Struktura rozkładu przestrzennego poparcia dla Unii Demokratycznej pokrywała się w dużym stopniu ze strukturą przestrzenną największej frekwencji wyborczej.

Drugą pozycję zajął Kongres Liberalno-Demokratyczny, który zwyciężył w kilku obwodach położonych bardziej na peryferiach miasta i cechujących się większym udziałem prywatnych domów jednorodzinnych. Dużym poparciem ugrupowanie to cieszyło się również w niektórych obwodach centralnej części Warszawy i w osiedlach mieszkaniowych

z lat 60. i 70. (Mapa 2.C). Porozumienie Obywatelskie Centrum, trzecie z kolei ugrupowanie wywodzące się z Solidarności, zwyciężyło w kilku obwodach położonych na Pradze – na obszarach o wyraźnie robotniczym charakterze oraz w starszych osiedlach robotniczych Woli (Mapa 2.E).

Postkomunistyczny Sojusz Lewicy Demokratycznej wygrał w kilku obwodach tworzących zwarty kompleks przestrzenny na południe od Śródmieścia oraz w obwodach na wschodnim i na zachodnim krańcu miasta (Mapa 2.G). Pierwszy z wymienionych obszarów – to tradycyjne miejsce zamieszkania funkcjonariuszy partii, administracji i resortów siłowych władzy komunistycznej, dwa kolejne to miejsca, gdzie przydzielano mieszkania wojskowym. Rozmieszczenie przestrzenne największego poparcia Sojuszu Lewicy Demokratycznej pokrywa się w dużym stopniu z poparciem SdRP w czasie wyborów samorządowych 1990 r. Najsilniejsze poparcie Sojusz Lewicy Demokratycznej uzyskał w sumie na terenach, w których prowadzono najbardziej selektywną politykę mieszkaniową (przydzielania mieszkań uprzywilejowanym kategoriom społecznym) w latach 1945-1989.

Analizę struktury przestrzennej zachowań wyborczych w przypadku Warszawy pogłębiono analizą korelacji przestrzennego poparcia pomiędzy poszczególnymi partiami i ugrupowaniami politycznymi (Węclawowicz 1998). Pozwoliło to na stwierdzenie znaczącego współwystępowania przestrzennego poszczególnych typów zachowań wyborczych, przy założeniu, że wielkość współczynnika korelacji mierzy stopień współwystępowania przestrzennego, lub inaczej – związku przestrzennego pomiędzy poszczególnymi ugrupowaniami politycznymi. Analiza ta wykazała, że Unia Demokratyczna miała unikalny rozkład przestrzenny, niepodobny do rozkładu przestrzennego pozostałych ugrupowań. Wskazywało to na istotne oddzielenie przestrzenne zamieszkiwania osób, które głosowały na Unię Demokratyczną od tych, które głosowały zwłaszcza na Konfederację Polski Niepodległej, Polską Partię Przyjaciół Piwa, Polskie Stronnictwo Ludowe Sojusz Programowy, Wyborczą Akcją Katolicką itd. Podobnie współczynniki korelacji dla Kongresu Liberalno-Demokratycznego wskazują

* Rozdział stanowi zmienioną wersję piątego zeszytu Atlasu Warszawy (Węclawowicz i in., 1998).

na znacząco odmienne rozmieszczenie stronników tego ugrupowania w stosunku do rozmieszczenia stronników Sojuszu Lewicy Demokratycznej.

W przypadku Porozumienia Obywatelskiego Centrum struktura przestrzenna poparcia wykazywała małe podobieństwo do struktury przestrzennej poparcia dla Sojuszu Lewicy Demokratycznej (-0,53) oraz RDS (-0,43). Podobnie mała zbieżność struktur przestrzennych poparcia dla Porozumienia Obywatelskiego Centrum występuje w stosunku do Wyborczej Akcji Katolickiej. W przypadku Sojuszu Lewicy Demokratycznej największa rozbieżność struktur przestrzennych poparcia występowała z Porozumieniem Obywatelskim Centrum, Kongresem Liberalno-Demokratycznym, Wyborczą Akcją Katolicką i Konfederacją Polski Niepodległej, natomiast rozkład przestrzenny najbardziej podobny do SLD miał Ruch Demokratyczno-Spółeczny (RDS).

Wyborcza Akcja Katolicka uzyskała szczególne zróżnicowanie przestrzenne swego wyniku, niezgodne przede wszystkim z rozkładem przestrzennym poparcia dla SLD, RDS i UD. Jedynie w przypadku POC można dostrzec pewne podobieństwo. Rozkład przestrzenny poparcia dla Konfederacji Polski Niepodległej podobny jest najbardziej do rozkładu przestrzennego poparcia dla Polskiej Partii Przyjaciół Piwa oraz Solidarności, natomiast jest zdecydowanie odmienny od Unii Demokratycznej. Specyfiką rozmieszczenia poparcia dla PPPP jest podobieństwo do poparcia dla NSZZ Policjantów, Ruchu Demokratyczno-Spółecznego i Konfederacji Polski Niepodległej.

Przeprowadzając badania wyników wyborów z 1991 r. zastosowano również analizę składowych głównych, technikę pozwalającą uchwycić dokładniejszą strukturę zachowań wyborczych. Punktem wyjścia była macierz informacji składająca się z 14 najsilniejszych partii i 245 jednostek przestrzennych. Zidentyfikowano podstawowe wymiary zróżnicowań – składowe główne – wyjaśniające w sumie 63% zmienności całkowitej. Składowa pierwsza wyjaśniała 22,1% zmienności, pokazując dychotomiczny układ: z jednej strony Unia Demokratyczna (wysoki ujemny ładunek czynnikowy) oraz Sojusz Lewicy Demokratycznej (dosyć niski ujemny ładunek czynnikowy), natomiast z drugiej strony znalazły się takie ugrupowania jak Konfederacja Polski Niepodległej, Polska Partia Przyjaciół Piwa, NSZZ „Solidarność” czy NSZZ Policjantów (wysokie dodatnie ładunki czynnikowe).

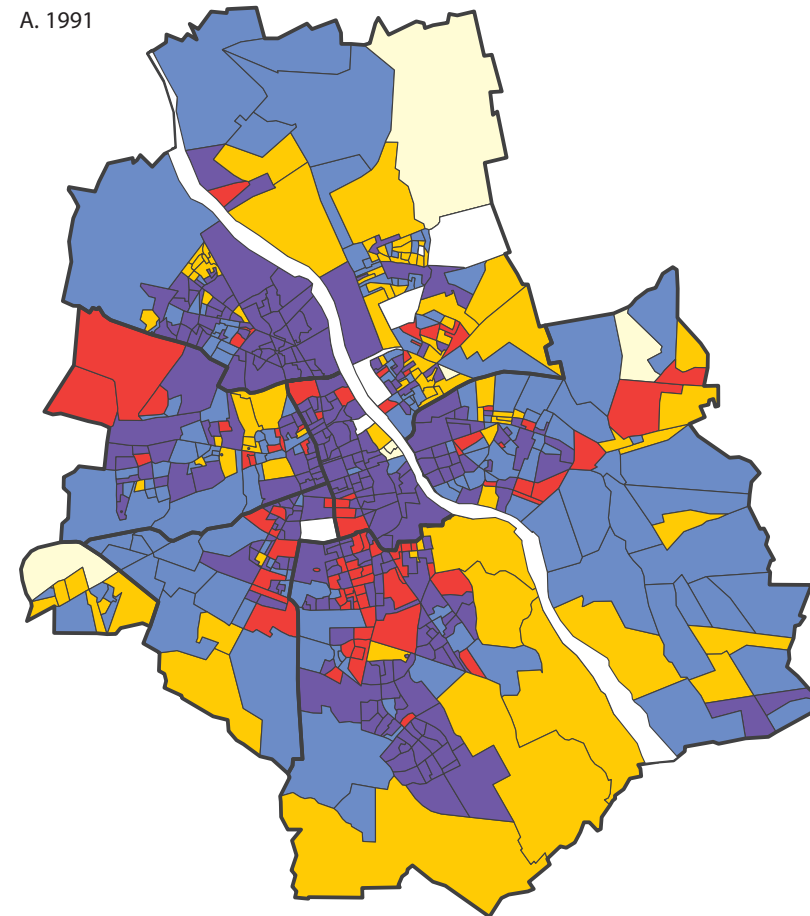
Składowa druga wyjaśniająca 18,8% zmienności również miała dychotomiczny układ, oddzielający Porozumienie Obywatelskie Centrum i Wyborczą Akcją Katolicką (objaśniane wysokimi ujemnymi ładunkami czynnikowymi) od Unii Polityki Realnej, Ruchu Demokratyczno-Spółecznego, Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Unii Demokratycznej (objaśnianych dodatnimi ładunkami czynnikowymi).

Trzecia składowa główna wyjaśnia 14,3% zmienności; objaśniana jest przez wysokie zgodne ujemne ładunki czynnikowe w przypadku Sojuszu Lewicy Demokratycznej i NSZZ Policjantów, a przez wysokie dodatnie ładunki czynnikowe dla Kongresu Liberalno-Demokratycznego i Unii Polityki Realnej. Wskazuje to na podział zachowań dzielący elektorat wzdłuż linii

Mapa 1.A.-B. Zwycięzcy w wyborach parlamentarnych

1:250 000

A. 1991

Preferowana opcja

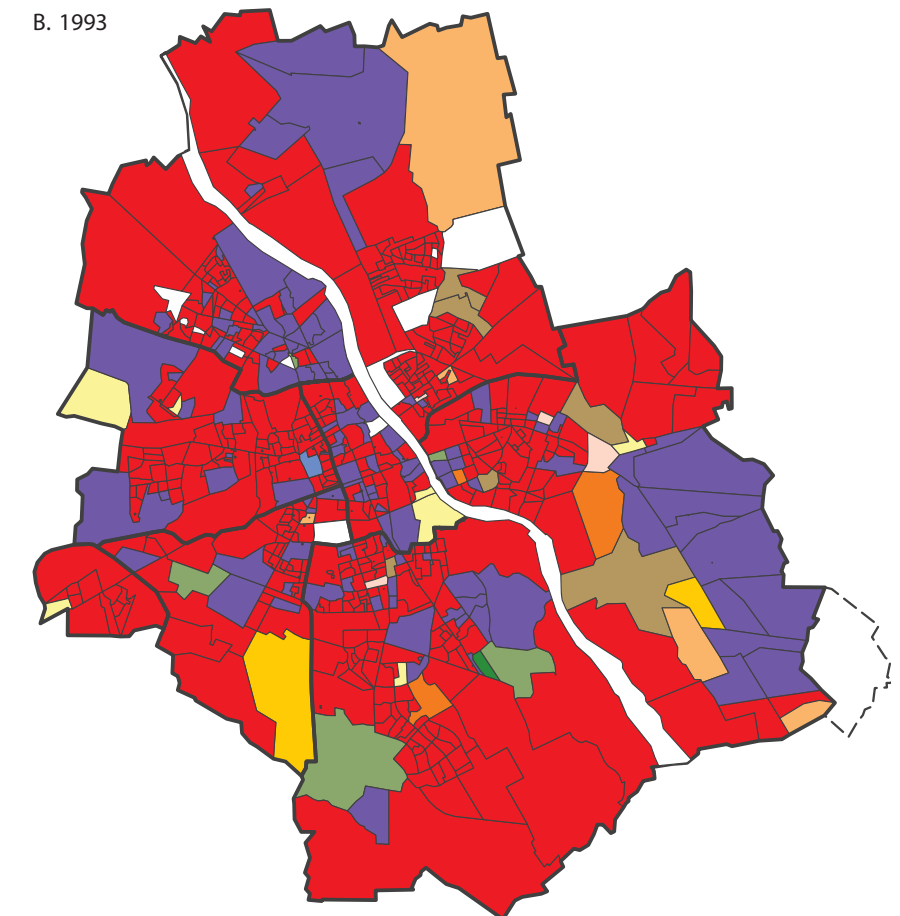

„lewica–liberalizm”. Czwarty wymiar (składowa główna) wyjaśniający już tylko 7,9% zmienności wydaje się pokazywać zróżnicowanie elektoratu w kategoriach: miejskość–wiejskość.

WSPÓLWYSTĘPOWANIE PRZESTRZENNE OPCJI POLITYCZNYCH Z CECHAMI SPOŁECZNYMI MIESZKAŃCÓW W WYBORACH 1991

Interesujących wniosków dostarcza analiza przestrzennego współwystępowania zachowań wyborczych i struktur społeczno-przestrzennych (Węclawowicz 1998). Pomiarów dokonano za pomocą

B. 1993

Preferowana opcja

— obszar nie uwzględniony
(dotyczy wszystkich analiz w rozdziale)

współczynników korelacji pomiędzy 47 zmiennymi pochodzącymi z Narodowego Spisu Powszechnego 1988, zagregowanymi do jednolitego podziału przestrzennego, w którym dysponowano wynikami wyborów 1991. Można przyjąć, że struktura zróżnicowań społeczno-przestrzennych Warszawy uwidoczniła w wynikach NSP 1988 nie uległa radykalnej zmianie w okresie 1988-1991 i uprawnia do przeprowadzenia analizy korelacji przestrzennych.

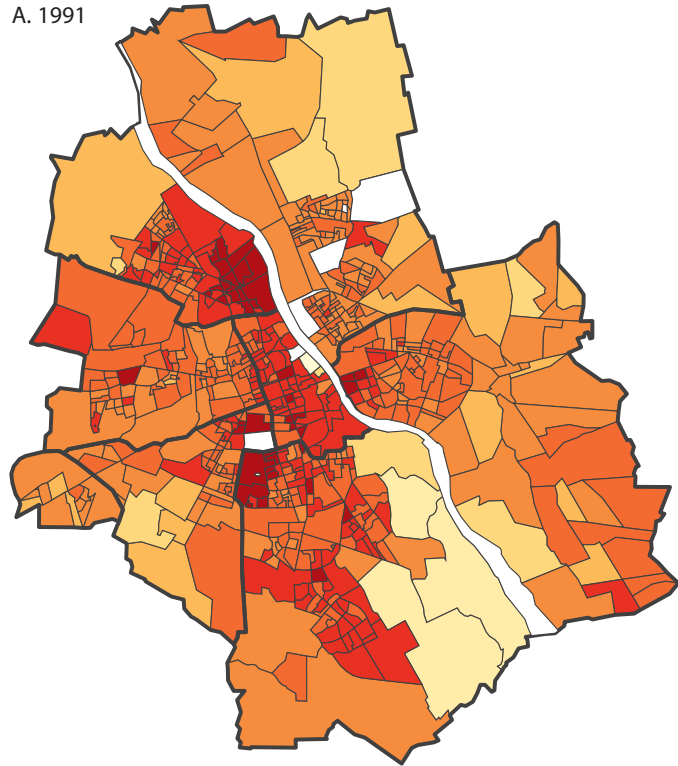
Przeprowadzone porównania wykazały, że grupą cech społecznych najczęściej i najsilniej skorelowanych (zarówno dodatnio, jak i ujemnie) z wyborami większości opcji politycznych są te dotyczące poziomu

Mapa 2.A.-F. Wybory parlamentarne 1991 i 1993
1:300 000

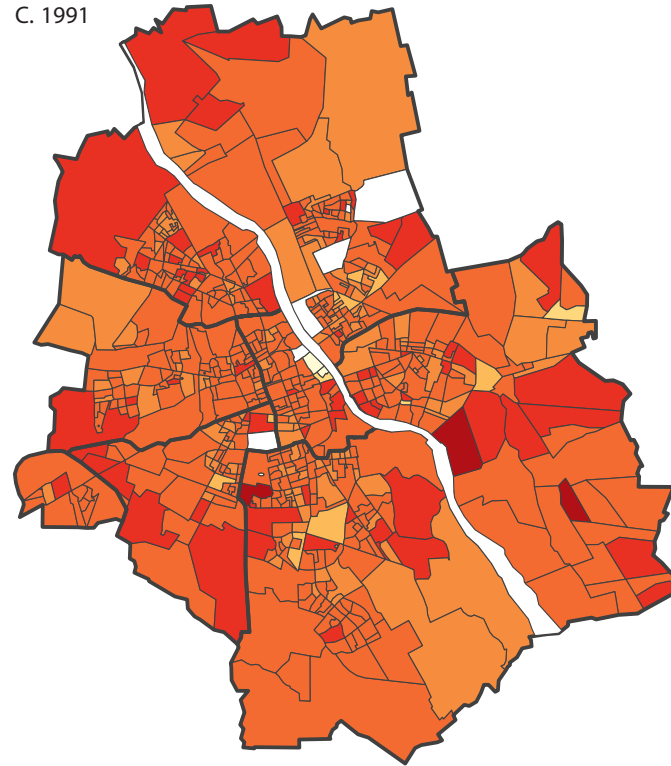
Unia Demokratyczna

A. 1991

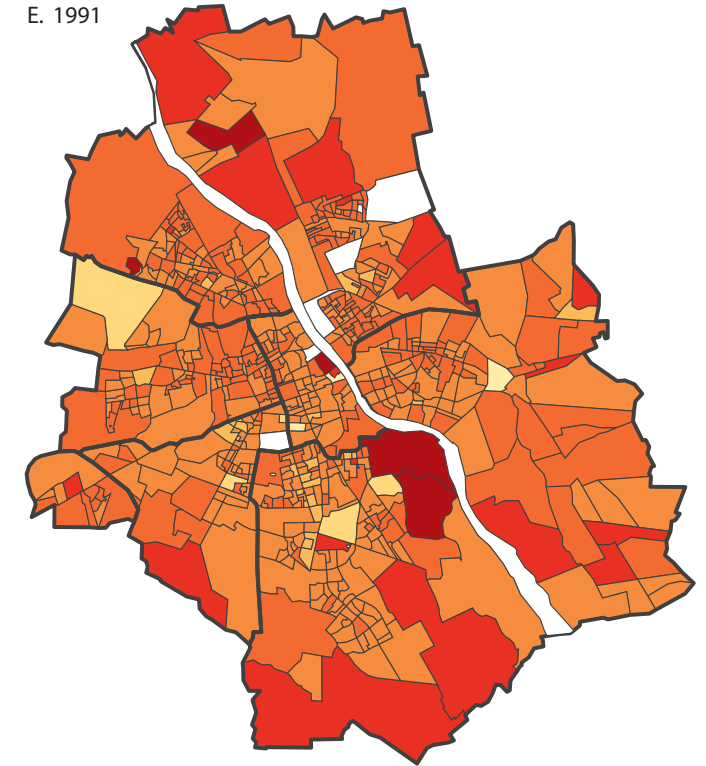
Kongres Liberalno-Demokratyczny

C. 1991

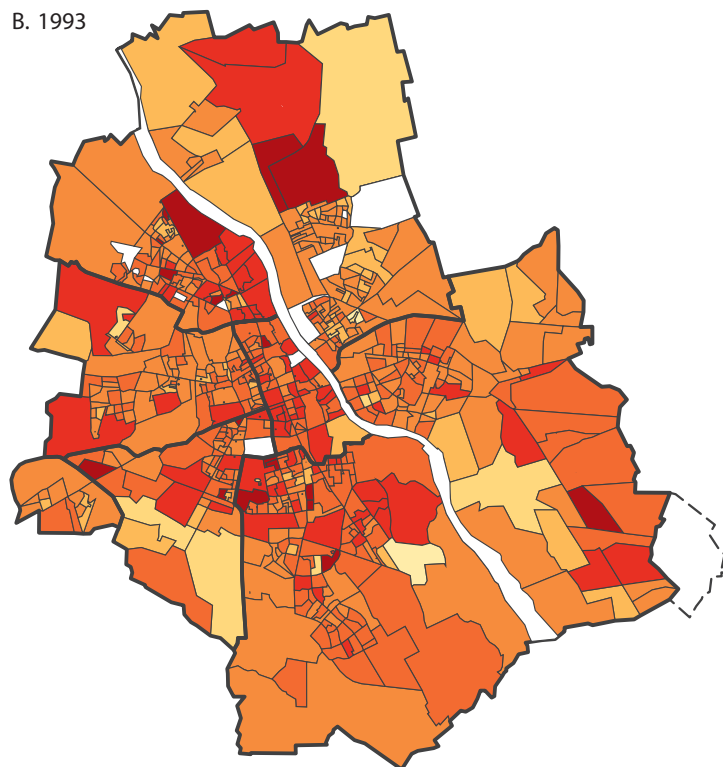

Porozumienie Obywatelskie Centrum
Porozumienie Centrum

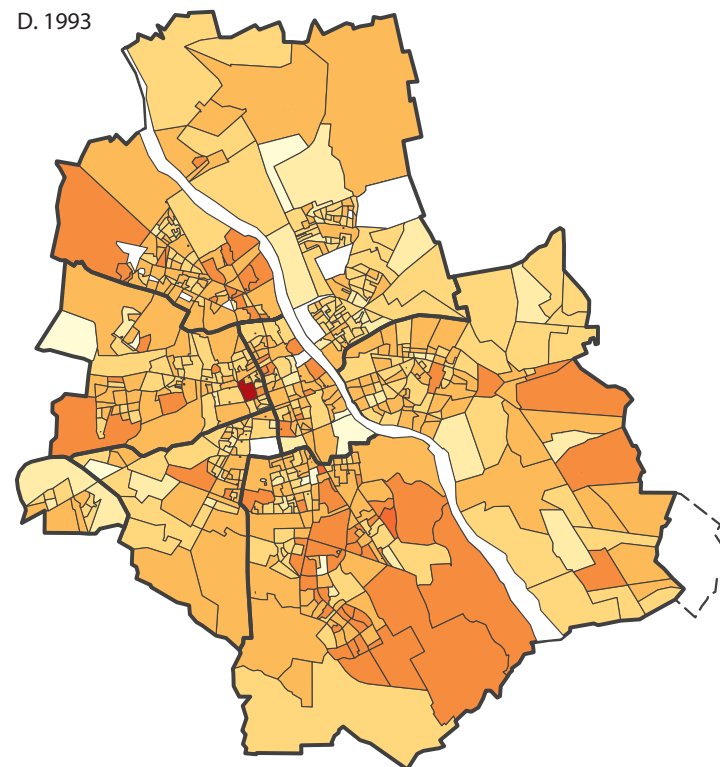
E. 1991

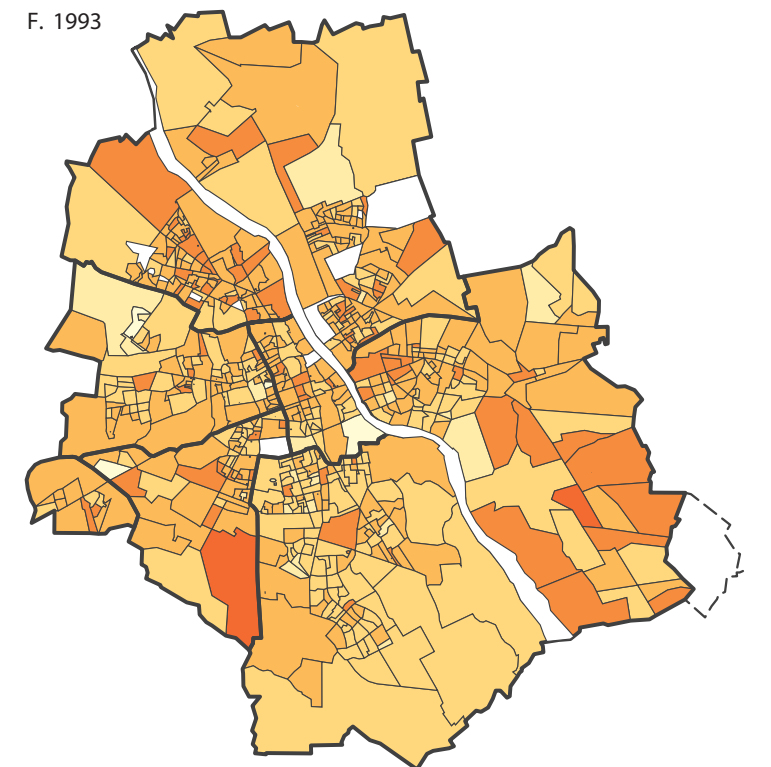
B. 1993

D. 1993

F. 1993

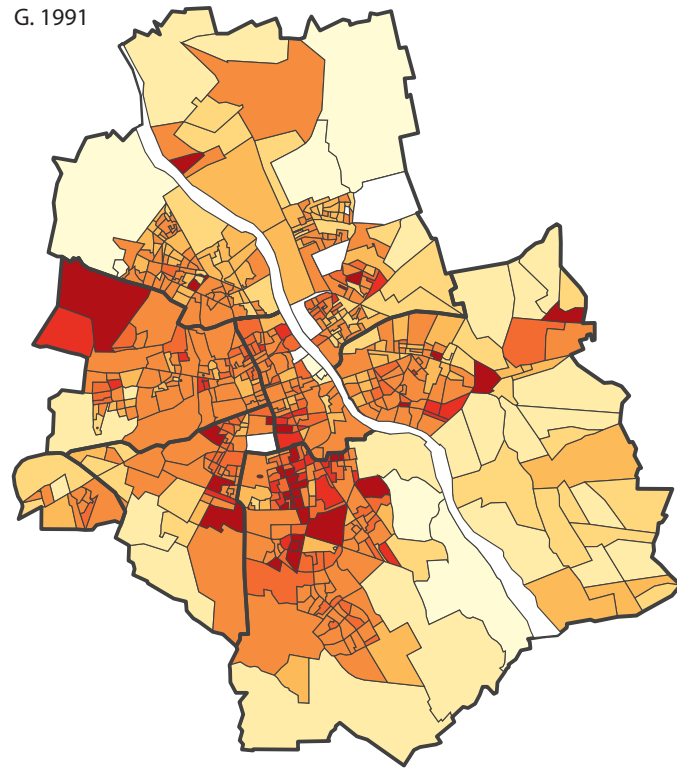

Mapa 2.G.-L. Wybory parlamentarne 1991 i 1993 (cd.)
1:300 000

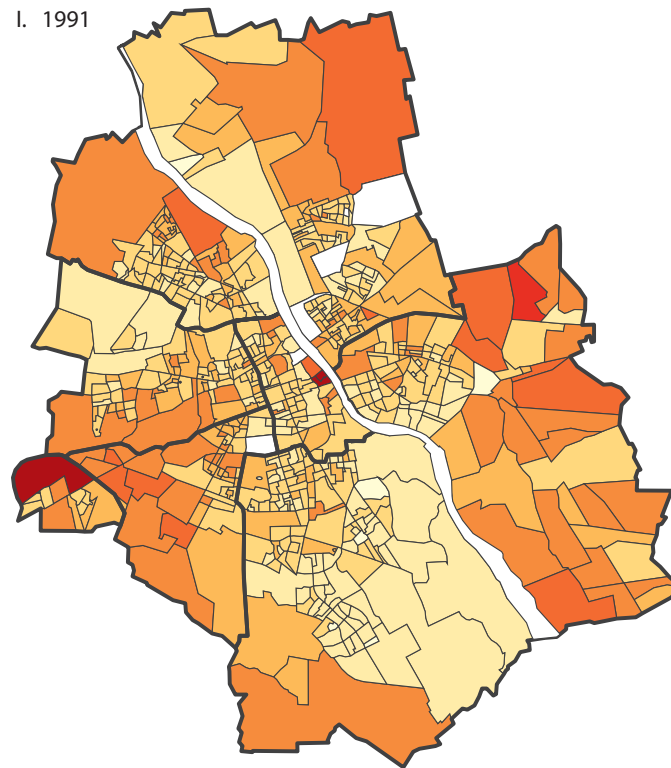
Sojusz Lewicy Demokratycznej

G. 1991

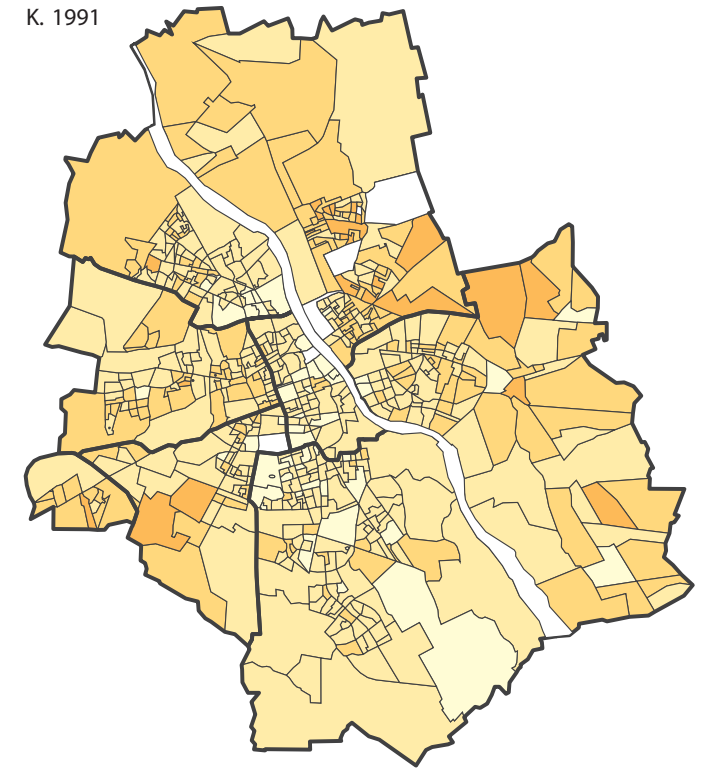
Wyborcza Akcja Katolicka
Katolicki Komitet Wyborczy „Ojczyzna”

I. 1991

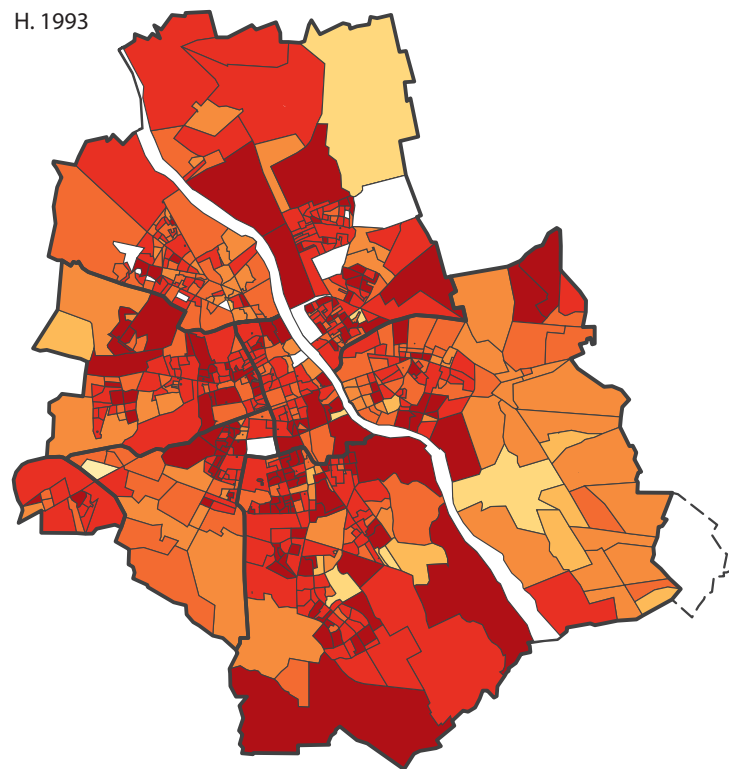

Konfederacja Polski Niepodległej

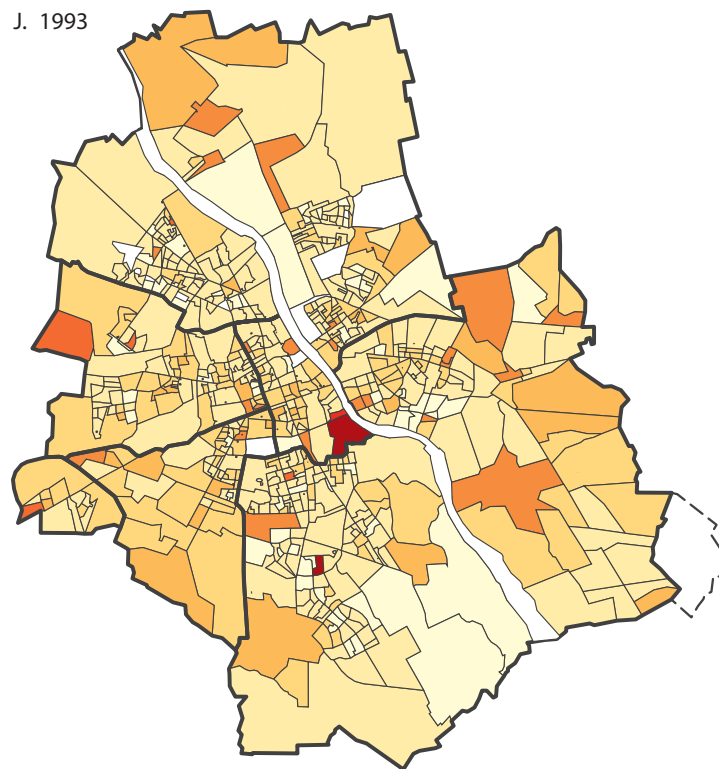
K. 1991

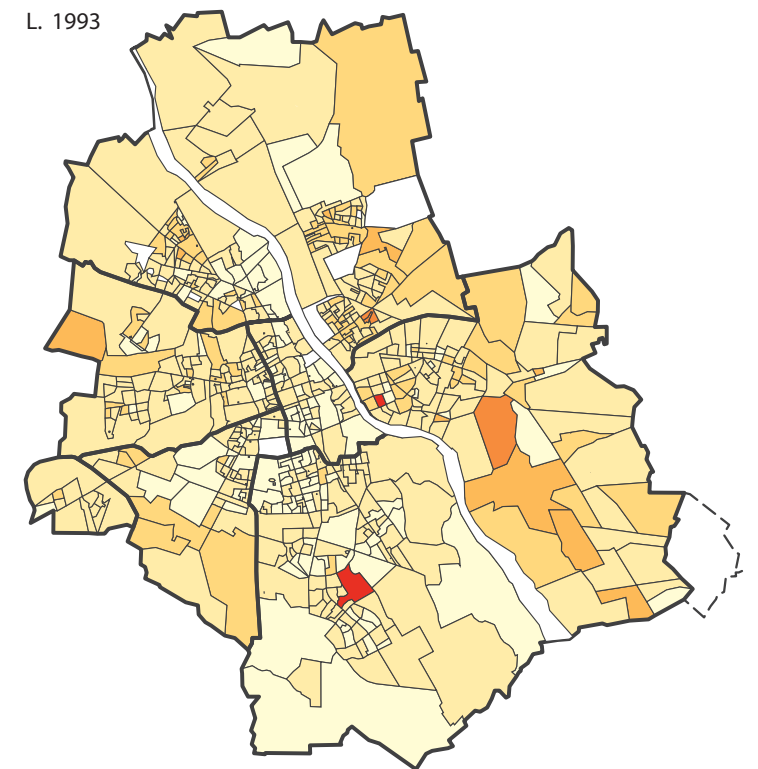
H. 1993

J. 1993

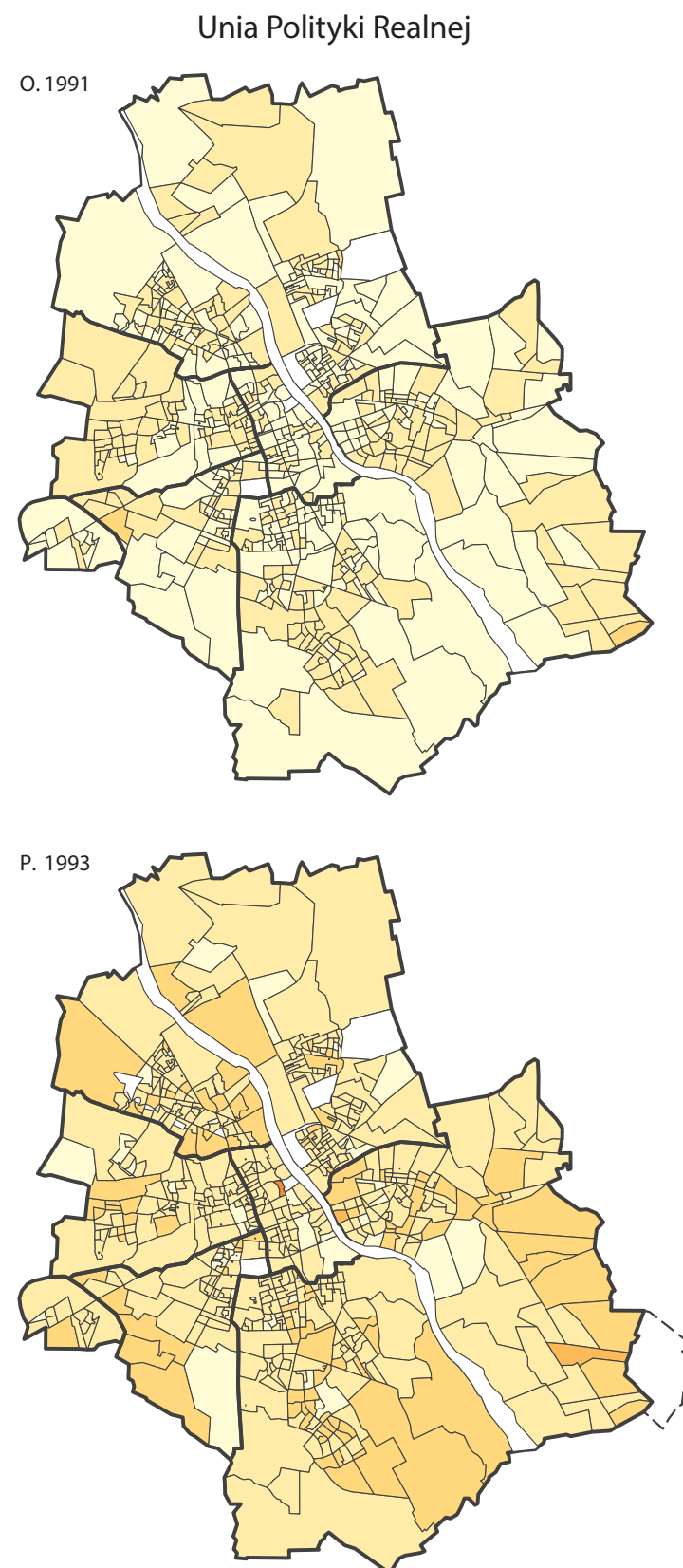
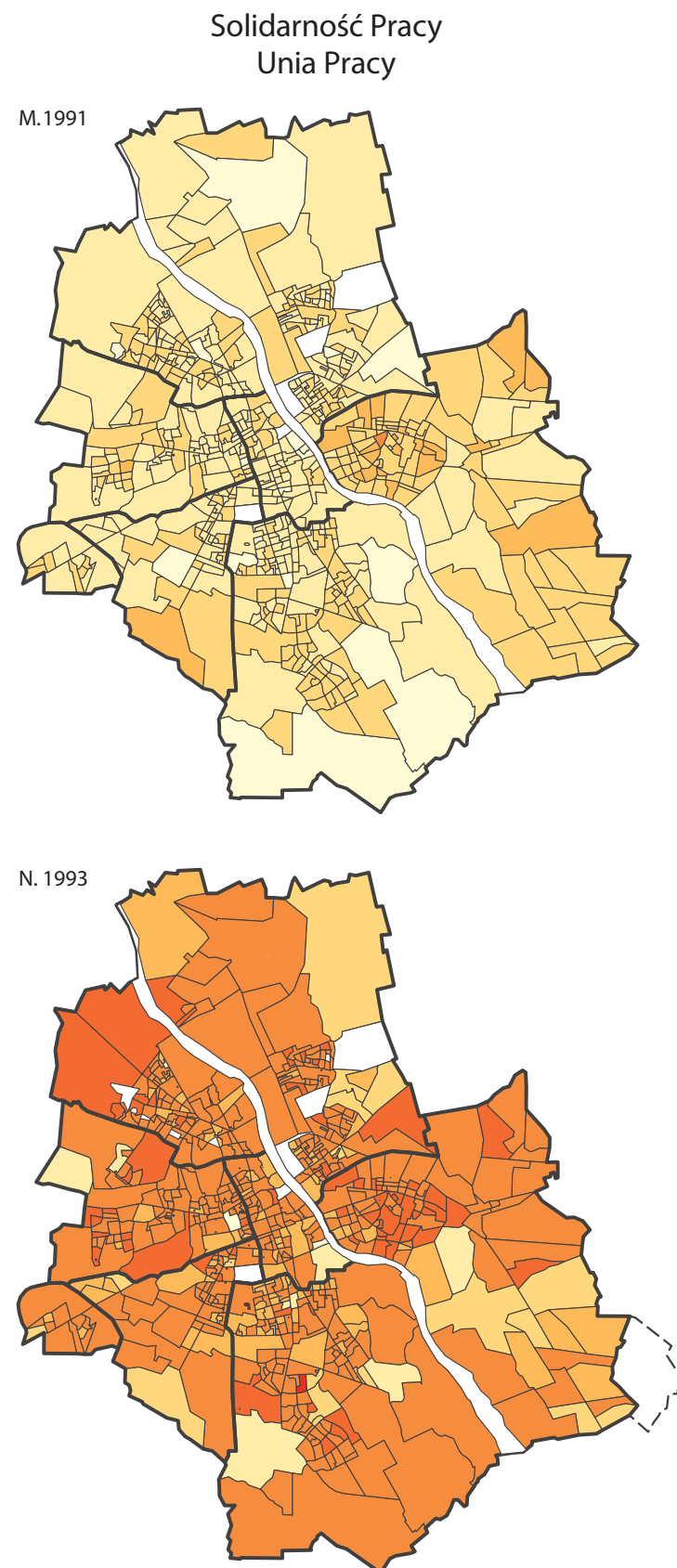

L. 1993

Mapa 2.M.-P. Wybory parlamentarne 1991 i 1993 (cd.)

1:300 000

wykształcenia ludności. Najwyższe wartości współczynników korelacji (dodatnie) występują w przypadku ludności z wykształceniem wyższym i poparciem dla Unii Demokratycznej, natomiast w przypadku Konfederacji Polski Niepodległej współczynniki te były najniższe (ujemne). To wskazuje, że na obszarach o większym udziale ludności z wykształceniem wyższym większe poparcie uzyskała Unia Demokratyczna, natomiast tam, gdzie większy był udział ludności z wykształceniem podstawowym, poparcie dla UD było mniejsze. Analogicznie: Konfederacja Polski Niepodległej uzyskała największe poparcie na obszarach z większym udziałem ludności z wykształceniem podstawowym, mniejsze zaś – na terenach o większym udziale ludności z wykształceniem wyższym.

W roku 1991 rozkład przestrzenny poparcia dla Unii Demokratycznej najsilniej dodatnio skorelowany był z udziałem ludności posiadającej wykształcenie wyższe (+0,63), ludnością zatrudnioną w dziale gospodarki narodowej nauka (+0,51) oraz z cechami opisującymi ludność zamieszkującą obszary o dość dobrych warunkach mieszkaniowych. Największe ujemne korelacje wykazuje rozkład przestrzenny poparcia dla Unii Demokratycznej w stosunku do następujących cech: ludność (udział) posiadająca tylko wykształcenie podstawowe (-0,62), ludność z wykształceniem zasadniczym zawodowym (-0,59), ludność zatrudniona w dziale przemysł (-0,54) oraz ludność zatrudniona na stanowiskach robotniczych (-0,53).

Poparcie dla Sojuszu Lewicy Demokratycznej najsilniej skorelowane jest z tymi samymi cechami co poparcie dla Unii Demokratycznej, ale w przypadku SLD siła związków korelacyjnych była znacznie niższa. Pewnym zaskoczeniem była nieistotna wówczas korelacja struktury poparcia dla SLD ze strukturą przestrzenną rozmieszczenia robotników oraz ludności zatrudnionej w dziale nauka.

Podobna struktura związków korelacyjnych dowodzi, że oba ugrupowania polityczne: Unia Demokratyczna i Sojusz Lewicy Demokratycznej zdobyły największe poparcie na obszarach zdominowanych przez ludność o wyższym statusie społecznym, zamieszkałą w zdecydowanie lepszych warunkach mieszkaniowych.

Poparcie dla innych ugrupowań politycznych nie wykazało już wyraźnego współwystępowania z konkretnymi cechami społeczno-przestrzennymi. Wyborcza Akcja Katolicka uzyskała stosunkowo wysokie poparcie na terenach zamieszkałych przez zatrudnionych w przemyśle i zamieszkujących w budynkach wzniesionych przed 1944 r. oraz stosunkowo mniejsze poparcie na terenach o większym udziale ludności z wykształceniem wyższym i na obszarach z dobrymi warunkami mieszkaniowymi (Mapa 2.I). Konfederacja Polski Niepodległej uzyskała wyższe poparcie na terenach wyróżniających się niższym wykształceniem i gorszymi warunkami mieszkaniowymi ludności oraz większym udziałem robotników i osób pracujących w przemyśle (Mapa 2.K). Struktura przestrzenna poparcia dla NSZZ „Solidarność” wykazywała natomiast istotne dodatnie korelacje z większym udziałem ludności zatrudnionej w przemyśle i ludności zatrudnionej na stanowiskach robotniczych oraz ludności posiadającej wykształcenie

zasadnicze zawodowe i podstawowe. Wysokie poparcie dla Polskiego Stronnictwa Ludowego – Sojuszu Programowego współwystępuje z gorszymi warunkami mieszkaniowymi, prywatną własnością mieszkań oraz z dużymi gospodarstwami domowymi, a więc odzwierciedla peryferyjne rozmieszczenie ludności wiejskiej.

Warto dodać, że w odniesieniu do wielu ugrupowań politycznych nie uważano istotnych prawidłowości przestrzennych jeśli chodzi o współwystępowanie stopnia poparcia w wyborach ze specyficznymi cechami różnicowań społecznych. Dotyczy to m.in. Kongresu Liberalno-Demokratycznego, Porozumienia Obywatelskiego Centrum, Solidarności Pracy, Ruchu Demokratyczno-Społecznego i Stronnictwa Narodowego.

PORÓWNANIE Z WYNIKAMI PIERWSZYCH WYBORÓW SAMORZĄDOWYCH 1990

Przedstawione wyniki wewnątrzmijskich zachowań wyborczych z 1991 r. w Warszawie można porównać z wyborami samorządowymi z 1990 r. W okresie tym na scenie politycznej zdecydowanie dominowała niepodzielona jeszcze Solidarność. Warto nadmienić, że wówczas w całej Warszawie, poza jednym okręgiem wyborczym, frekwencja wynosiła poniżej 50%; najniższa była w dzielnicach i okręgach robotniczych na Pradze Północ i na Woli. Generalnie tendencje wyborczych zachowań przestrzennych zarysowane w 1990 r. w znacznym stopniu potwierdziły się i uzyskały wyraźniejszą strukturę przestrzenną w wyborach 1991 r.

Zdecydowane zwycięstwo odniosła Solidarność, uzyskując nie mniej niż 53% głosów. Największe poparcie uzyskała w większości okręgów Pragi Południe, Śródmieścia i Żoliborza. Pozostałe ugrupowania polityczne, które zaznaczyły się w układzie wewnątrzmijskim, uzyskały bardzo niskie poparcie. Jedynie SdRP (spadkobierczyni starej partii komunistycznej) zaznaczyła swoją obecność w południowej części Warszawy: na Mokotowie oraz w rejonach Gocław-Lotnisko i Muranów Zachodni. Rozkład głosów oddanych na KPN nie wykazywał istotnych prawidłowości przestrzennych. SD zaznaczyło się na mapie wyborczej dzięki sojuszom z PSL i PAX (na Ochocie i Pradze Północ).

Zarysowane w czasie tych wyborów różnicowania przestrzenne preferencji politycznych, skala poparcia głównych ugrupowań i skala partycypacji, stały się pierwszymi wskaźnikami opisującymi przestrzeń polityczną miasta (Węclawowicz 1991, 1993, 1994, 1995).

WYBORY PARLAMENTARNE 1993

Wyniki wyborów parlamentarnych 1993 pokazały zmiany struktury preferencji politycznych wyborców warszawskich, jakie zaszły od 1991 r. Podobnie jak podczas wyborów 1991 r., również w 1993 r. struktura

preferencji wyborczych mieszkańców Warszawy była w znacznym stopniu odmienna od reprezentowanej przez mieszkańców całej Polski. Skala zwycięstwa Sojuszu Lewicy Demokratycznej w Warszawie była większa o 2 punkty procentowe niż w całej Polsce, ale druga partia polityczna – Unia Demokratyczna – uzyskała o ponad 5 pp. większe poparcie w Warszawie niż w skali całego kraju (Tab. 2).

Tabela 2. Wyniki wyborów parlamentarnych 1993 w Polsce i w Warszawie

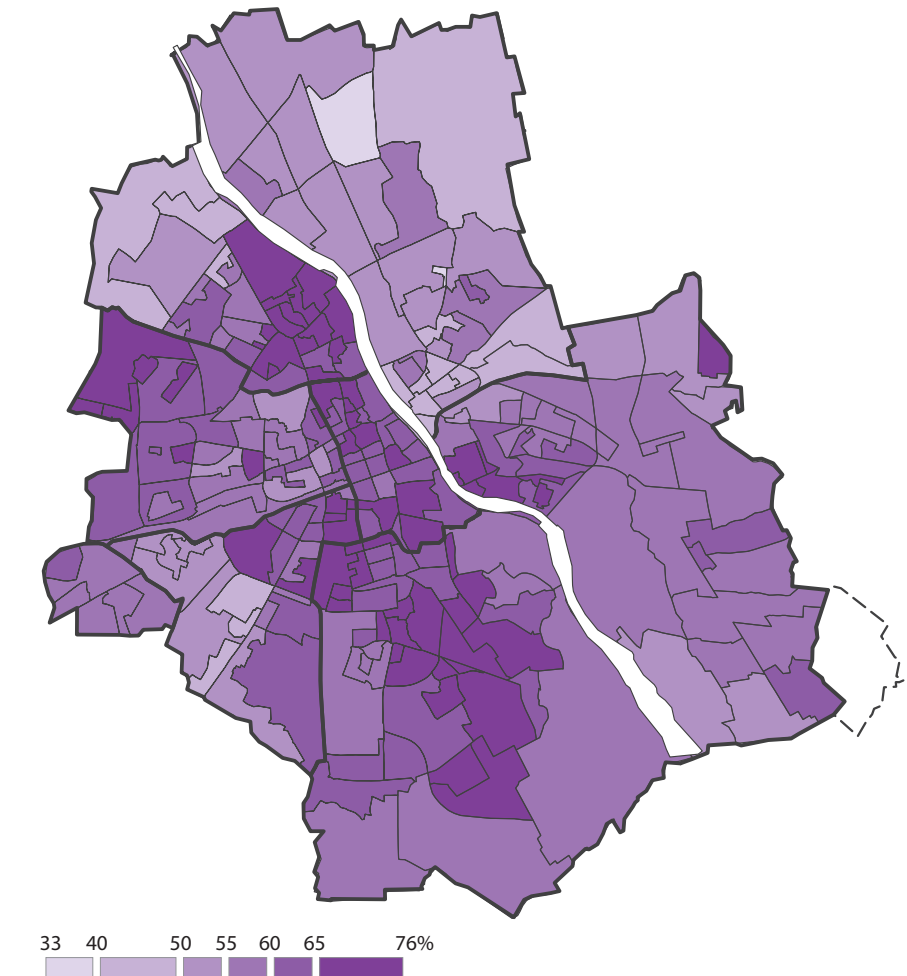
Partie i ugrupowania polityczne	Polska	Warszawa
	%	
Sojusz Lewicy Demokratycznej	20,4	22,4
Unia Demokratyczna	10,6	16,8
Unia Pracy	7,3	11,9
Kongres Liberalno-Demokratyczny	4,0	8,0
Porozumienie Centrum	4,4	7,8
Bezpartyjny Blok Wspierania Reform	5,4	6,4
KKW „Ojczyzna”	6,4	4,7
Konfederacja Polski Niepodległej	5,8	3,5
NSZZ „Solidarność”	4,9	3,4
Polskie Stronnictwo Ludowe	15,4	2,8
Polskie Stronnictwo Ludowe – Porozumienie Ludowe	2,4	0,4
Frekwencja	52,1	61,1

Największym przegranym w Warszawie był Kongres Liberalno-Demokratyczny, który z drugiej pozycji w 1991 r., z 16,6% poparcia, spadł w 1993 r. aż na czwarte miejsce i uzyskał tylko 8%. Podobną klęskę poniosło Porozumienie Centrum, które uzyskało w Warszawie zaledwie 7,8% głosów, przy 14,3% w roku 1991.

Układ przestrzenny poparcia dla poszczególnych partii i ugrupowań politycznych wykazuje szczególnie silne różnicowania. W 1993 r. Sojusz Lewicy Demokratycznej uzyskał znacznie silniejsze poparcie (ponad 1/4 głosujących) na obszarach, gdzie już w wyborach 1991 uzyskał dobry wynik (przedziały 10-20% i ponad 20%). W dzielnicy Praga Południe dotyczy to zwłaszcza części Rembertowa, osiedla Ostrobramska i części Gocławia. Wyspą wysokiego poparcia dla Sojuszu Lewicy Demokratycznej okazał się Wawer oraz kilka enklaw Grochowa. Na obszarze Pragi Północ poza wyspowym, najwyższym poparciem na terenie Targówka Mieszkalnego i Starej Pragi, nowymi obszarami wysokiego poparcia dla SLD są robotnicze tereny Bródna i Tarchomina. Na Żoliborzu pojawiła się większa „wyspa” na Bielanych. Na terenie Woli obszar najwyższego

Mapa 3. Wybory parlamentarne 1993, frekwencja

1:250 000

poparcia dla Sojuszu Lewicy Demokratycznej powiększył się na całe Bemowo, część Koła i rejon urbanistyczny Czyste. Na Mokotowie, podobnie jak w wyborach 1991 r., również w 1993 można zauważyć bardzo mozaikowatą strukturę, ale nastąpiło tutaj znaczne ujednoczenie i radykalne zwiększenie poparcia dla Sojuszu Lewicy Demokratycznej. Większość obszarów centralnych oraz gęsto zaludnione osiedla mieszkaniowe charakteryzowało generalnie ponad dwudziestoprocentowe poparcie dla Sojuszu (Mapa 2.H).

Struktura przestrzenna poparcia dla Unii Demokratycznej w wyborach 1993 była powtórzeniem struktury z wyborów 1991. Unia w zasadzie utrzymała swoje obszary najwyższego poparcia, a nawet nastąpiło zwiększenie jego siły, zwłaszcza na obszarach centralnych wzdłuż skarpy Wisły (Mapa 2.B). Nowym terenem wysokiego poparcia stał się wówczas Wawer, gdzie nastąpiła silna dychotomiczna polaryzacja opcji politycznych pomiędzy Sojuszem Lewicy Demokratycznej i Unią Demokratyczną.

Spośród partii, które zdobyły ponad 10% głosów, Unia Pracy ma najmniej zróżnicowaną przestrzennie strukturę poparcia. W 435 jednostkach poparcie dla UP wynosiło od 10% do 15%, a tylko w 23 przekroczyło 20%. Struktura przestrzenna poparcia tej partii była nieporównywalna ze zróżnicowaniem przestrzennym poparcia dla Solidarności Pracy w wyborach 1991 r. (Mapa 2.M). Najwyższe poparcie Unia Pracy uzyskała w wyspowo rozmieszczonych obszarach osiedli o charakterze zarówno robotniczym, jak i inteligenckim (Mapa 2.N).

W strukturze przestrzennej poparcia dla Kongresu Liberalno-Demokratycznego nastąpiło przesunięcie przestrzenne (w porównaniu do wyborów 1991), z obszarów peryferyjnych Warszawy na obszary centralne, rozmieszczone wzdłuż osi Bielany-Natolin. W roku 1993 nastąpił jednak radykalny spadek siły poparcia dla KLD, który największe straty poniósł na obszarach peryferyjnych o zabudowie jednorodzinnej. Poziom poparcia z 1991 r. został utrzymany jedynie w centralnej części Warszawy (Mapa 2.D).

W przypadku Porozumienia Centrum największy spadek poparcia nastąpił w peryferyjnych częściach Mokotowa. W sumie Porozumienie Centrum uzyskało ponad 10% głosów tylko w nielicznych jednostkach przestrzennych. Pojedyncze większe zwarte obszary wyższego poparcia dla PC – to Falenica i Miedzeszyn oraz rejon Okęcie-Opacz (Mapa 2.F).

Bezpartyjny Blok Wspierania Reform, jako nowe ugrupowanie na scenie politycznej Warszawy, w układzie przestrzennym zaznaczyło się wyraźniej na peryferiach miasta. Rozproszone i pojedyncze obszary w centrum o wyższych wartościach nie wykazywały prawidłowości przestrzennych. Bardzo niskie poparcie na obszarze całej Warszawy uzyskał Katolicki Komitet Wyborczy „Ojczyzna”: w większości jednostek przestrzennych poniżej 5% głosów. Wyjątkami są wyspowo rozmieszczone obszary z poparciem ponad 10%, współwystępujące z lokalizacją klasztorów, szpitali i koncentracją ludności starej w Śródmieściu (Mapa 2.J).

Unia Polityki Realnej również znalazła się na marginesie zainteresowania wyborców. Obszarami większego (powyżej 6%) poparcia były nowsze osiedla mieszkaniowe, np. Natolin, Marymont oraz jednostki położone w pasie otwockim. Stosunkowo dobre wyniki uzyskano w kilku jednostkach Bródna, na północ od ul. Stawki i w jednym z sektorów Ochoty (Mapa 2.P).

Rozkład przestrzenny poparcia dla Konfederacji Polski Niepodległej miał najbardziej spolaryzowany układ. Poparcie powyżej 7,5% występuje w 30 jednostkach przestrzennych, a powyżej 10% tylko w 10 jednostkach (Mapa 2.L). Podobnie niskie poparcie uzyskał NSZZ „Solidarność”, stosunkowo lepsze wyniki uzyskując w kilku osiedlach robotniczych: Brzeziny, Bródno, Koło, Czyste i Jelonek.

Zróżnicowanie wyniku Koalicji dla Rzeczypospolitej pokrywało się w znacznym stopniu z rozkładem przestrzennym poparcia dla Porozumienia Obywatelskiego Centrum w wyborach 1991 r. Jedyną większą

„obszarowo” zmianą był dobry rezultat na obszarze Ursusa i Jelonek. Wyniki Koalicji dla Rzeczypospolitej nie były jednak wysokie – tylko w 72 jednostkach przestrzennych przekroczyły 8%.

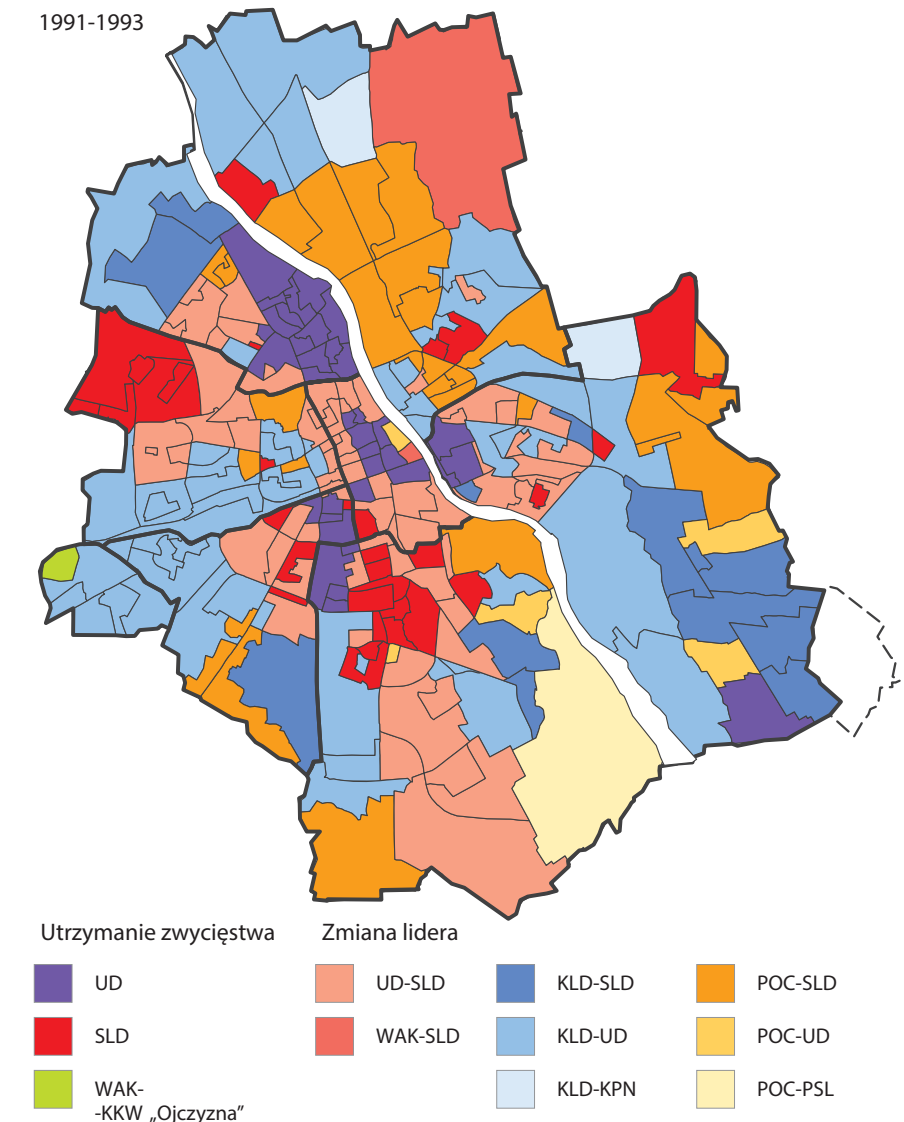
Polskie Stronnictwo Ludowe jako partia związana z sektorem rolniczym w przestrzeni Warszawy zaznaczyło się wyłącznie na peryferiach miasta. Izolowane i małe wysepki wyższego poparcia w centrum i w dzielnicach robotniczych mogą mieć związek z obecnością „miejskich” kandydatów na listach tej partii. „Samoobrona” Leppera zaznaczyła się w przestrzeni Warszawy jedynie na terenach peryferii rolniczych oraz w osiedlach robotniczych, ale poparcie powyżej 3% zanotowano w zaledwie kilkunastu jednostkach.

Analiza macierzy korelacji przestrzennych poparcia dla politycznych komitetów wyborczych w 1991 i 1993 r. pozwala na pomiar „współzależności przestrzennych” opcji politycznych społeczeństwa Warszawy. Pogłębione badania wykorzystujące technikę składowych głównych pozwalają na uchwycenie głównych wymiarów zróżnicowań preferencji politycznych w Warszawie, czemu sprzyjała radykalizacja poglądów. Ostatnia okoliczność ułatwia interpretację i wskazanie syntetycznych wymiarów struktury politycznej mieszkańców. Pierwszym wymiarem, wyjaśniającym 29,9% zmienności, była tzw. „Opcja Solidarności”, związana z poparciem dla Unii Demokratycznej, Kongresu Liberalno-Demokratycznego i Unii Polityki Realnej w konfrontacji z poparciem dla NSZZ „Solidarność”, „Samoobrony” Leppera, Konfederacji Polski Niepodległej oraz – w mniejszym stopniu – Unii Pracy. Drugim wymiarem, wyjaśniającym 20,8% zmienności był wymiar dzielący elektorat wzdłuż linii „prawica-lewica” objaśniany poparciem dla Sojuszu Lewicy Demokratycznej w konfrontacji ze wszystkimi partiami o charakterze prawicowym. Trzecim wymiarem, wyjaśniającym 11,2% zmienności, opisywany był przez poparcie dla partii „chłopskich” PSL i PSL-PL oraz częściowo „Samoobrony” Leppera. Czwarty wymiar, wyjaśniający już tylko 9,1% zmienności, różnicował wzdłuż linii „liberalizm-katolicyzm”.

ZMIANY PREFERENCJI POLITYCZNYCH POMIĘDZY WYBORAMI 1991-1993

Wprowadzenie jednostek syntetycznych, w których przeliczono wyniki wyborów 1991 i 1993 pozwoliło na szczegółową analizę i pomiar zmian. Miarą zmienności i stabilizacji struktur przestrzennych poparcia dla poszczególnych partii i ugrupowań politycznych były korelacje pomiędzy jego przestrzennym rozmieszczeniem w wyborach 1991 i 1993 oraz analiza przestrzenna utrzymania zwycięstwa lub zmiany lidera w poszczególnych jednostkach podziału Warszawy. Z prostego porównania kartodiagramów wynika, że Unia Demokratyczna w wyborach 1993 utrzymała zwycięstwo tylko w 72 jednostkach przestrzennych, tracąc na rzecz SLD pozycję lidera również w 72 jednostkach. SLD utrzymało przy tym pierwszą pozycję w 31 jednostkach, zdobywając pozycję lidera w zdominowanych przez UD, KLD i POC jednostkach w wyborach 1991 (Mapa 4).

Mapa 4. Wybory parlamentarne 1991-1993, zmiana lidera
1:250 000

Z analizy wartości współczynników korelacji wynika, że najbardziej stabilne struktury przestrzenne poparcia miały Unia Demokratyczna (+0,83) i Sojusz Lewicy Demokratycznej (+0,78). W mniejszym stopniu, ale podobne struktury przestrzenne poparcia, zachowały takie ugrupowania jak: Polskie Stronnictwo Ludowe Sojusz Programowy – Polskie Stronnictwo Ludowe (+0,66), Solidarność Pracy – Unia Pracy (+0,80), Wyborcza Akcja Katolicka – Katolicki Komitet Wyborczy „Ojczyzna” (+0,57), NSZZ „Solidarność”, Konfederacja Polski Niepodległej oraz Unia Polityki Realnej. Zdecydowanej zmianie uległa natomiast struktura przestrzena poparcia dla Porozumienia Obywatelskiego Centrum – Porozumienia Centrum.

PODSUMOWANIE

Silne zróżnicowanie przestrzenne preferencji wyborczych mieszkańców na początku transformacji w dużym stopniu odzwierciedlało strukturę społeczno-przestrzenną miasta ukształtowaną w okresie PRL. Wyniki wyborów w skali wewnątrzmięskiej wskazywały również na szybkie

kształtowanie się lokalnych grup interesów, mających szansę wyraźniej określić się politycznie. Zaznaczone podziały przestrzenne wraz z kolejnymi wyborami ulegały stopniowemu zatarciu tam, gdzie wymiana społeczna była największa. Czynnikiem najsilniej wpływającym okazały się wewnętrzne migracje i napływ ludności z zewnątrz. Społeczność Warszawy, podobnie jak innych obszarów zurbanizowanych,

podlegało dodatkowo procesom modernizacji. Wyniki kolejnych wyborów pokazały, że Warszawę na tle regionu charakteryzowało silniejsze poparcie dla ugrupowań wywodzących się z tradycji lewicowej i liberalnej, choć było ono niższe niż np. w największych miastach Polski północno-zachodniej.